

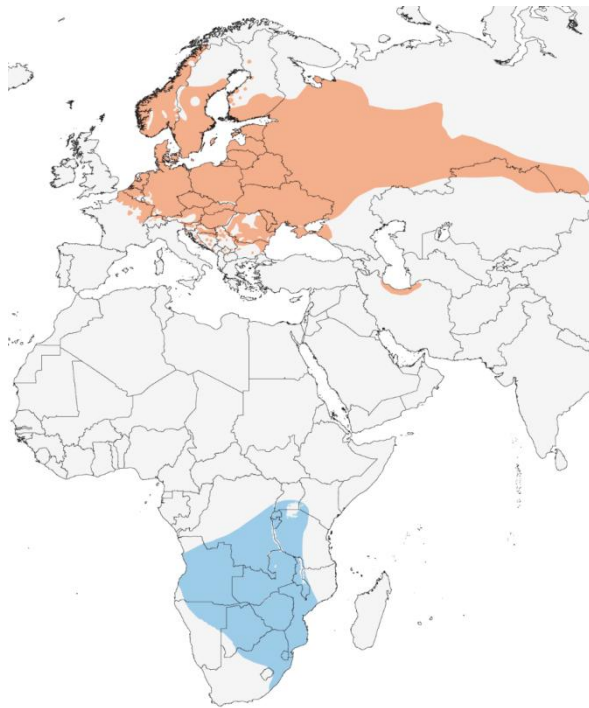


*Spotvogel langs de Raamsloop bij Hulsel, 24 mei 2023 (Jan Kolsters)*

# De Spotvogel als broedvogel in de Kempen tot en met 2024

## Tom Heijnen

Net als de Wielewaal is de Spotvogel bij ons een pure zomergast. De soort overwintert in zuidelijk Afrika (figuur 1) en arriveert vanaf begin mei in onze regionen. In het zuiden en zuidwesten van Europa wordt de Spotvogel als broedvogel vervangen door de Orpheus-spotvogel.



Figuur 1. Broedgebied en overwinteringsgebied van de Spotvogel ([Birds of the World](#)).

Gewoonlijk brengt de soort één broedsel groot (van Noorden 2015) en eind augustus hebben Spotvogels ons land alweer verlaten.

De Spotvogel nam in Nederland vanaf 1975 of eerder flink af, met sinds ca 2000 stabiele aantallen en recentelijk een toename ([Sovon](#)). Hoe waren verspreiding en aantalsverloop in de Kempen?

### Gebied

De Kempen is 1035 km<sup>2</sup> groot. Zie voor begrenzing de in dit artikel opgenomen kaarten.

### Materiaal en methode

Over de Spotvogel in de Kempen is niet zo veel bekend en tot in de jaren '90 van de vorige eeuw waren er nauwelijks kwantitatieve gegevens voorhanden (tabel 1).

### Periode 1973-1977

De eerste bron met een bredere reikwijdte dan een gebied van een paar honderd ha. was de broedvogelatlas over de periode 1973-77, waarbij de aanwezigheid van broedvogels per atlasblok van 5x5 km. werd

Tabel 1. Bronnen van getelde en/of geschatte aantallen Spotvogelterritoria in de Kempen.

Periode	Bron	Bijzonderheden
1973-1977	Teixeira 1979	Kwantitatieve gegevens zeer beperkt
1983-1987	Poelmans & van Diermen 1997	Alleen agrarisch gebied, geturfd per kilometerhok
2013-2015	Hustings & Koffijberg 2018	Schattingen per atlasblok (5x5 km)
2019-2024	dit artikel	O.a. gegevens in Avimap, NDDFF en waarneming.nl

vastgesteld. Van een aantal atlasblokken is een schatting van het aantal Spotvogel-territoria bekend.

### Periode 1983-1987

Tijdens de avifaunakartering van de Provincie Noord-Brabant in 1983-87 werd de aanwezigheid per kilometerhok in het agrarisch gebied geturfd (Poelmans & van Diermen 1997).

### Periode 1995-2003

In de periode 1995-2003 vond de tweede ronde van de avifaunakartering van de Provincie plaats en dit keer werden alle territoria van de Spotvogel ingetekend. Naast al het agrarisch gebied werd ook een aantal bos- en natuurgebieden onderzocht.

### Periode 2013-2015

Ten behoeve van de derde Nederlandse broedvogelatlas in 2013-2015 werd per atlasblok een schatting in aantalsklassen van het aantal territoria gemaakt. Die zijn gebruikt om een schatting van het aantal Spotvogelterritoria in de Kempen te maken. Niet alle schattingen per atlasblok konden zomaar opgeteld worden omdat een aantal atlasblokken op de grens van de Kempen ligt. Voor die blokken werd een inschatting gemaakt van welk deel van de territoria betrekking zal hebben gehad op de Kempen.

De minima en de maxima van de aantalsklassen per atlasblok werden bij elkaar opgeteld. Omdat dit een totaal aantal met een onrealistisch grote bandbreedte opleverde, werd een wat reëlere (maar wel arbitraire) bandbreedte berekend als de sommatie van het zgn. [meetkundig \(of geometrisch\) gemiddelde](#) van de schattingen per atlasblok plus en min 20%.

### Periode 2019-2024

Met behulp van alle beschikbare gegevens uit de periode 2019-2024 werd een kaart samengesteld van Spotvogelterritoria, met per 'gebied' steeds het hoogste aantal in die periode. Belangrijkste bron was Avimap met broedvogelinventarisaties (meestal BMP-methode), aangevuld met losse gegevens in waarneming.nl, LiveAtlas, eBird en NDFP.



Spotvogel op de Gastelsche Heide, 20 mei 2016 (Frank Neijts).

### Kanttekeningen

Bij alle perioden is het moeilijk om de volledigheid van de gegevens te duiden. De avifaunakaracteringen waren wat agrarisch gebied betreft vlakdekkend, maar de bezoekenintensiteit was zeer gering en voor de Spotvogel waren er per telgebied vaak maar één of twee inventarisatierondes waarbij de soort aangetroffen kon worden.

De gegevens over 2019-2024 leunen stevig op BMP-A inventarisaties van gebieden in beekdalen waarvoor 7-12 bezoeken werden afgewerkt. De volledigheid van de gegevens voor wat de hele Kempen betreft kan ik echter niet goed duiden.

Het inventariseren van Spotvogels is vlak na aankomst niet moeilijk omdat de vogels dan regelmatig en opvallend zingen, maar als de vogels eenmaal gepaard zijn valt het stil. Ter illustratie hiervan een stukje van Jan Kolsters

(2023) over een eigen onderzoek: *'Even was er het vermoeden dat de Spotvogels van de eerste ronde doortrekkers geweest zouden kunnen zijn. Echter met geluidnabootsing kreeg ik ze allemaal "weer aan de praat". Maar dat was niet van harte: na een of twee keer geluidnabootsing werd er snel een korte zangstrofe geproduceerd of er werd alleen kort geantwoord met de karakteristieke deddehoi roep'.*

De gegevens moeten derhalve met de nodige voorzichtigheid bekeken worden. Vermoedelijk werden heel wat Spotvogels gemist. Zowel verspreiding als aantallen zijn dan ook niet meer dan indicatief.

## Resultaten

### Verspreiding en aantallen

#### Periode 1973-1977

Tijdens het eerste atlasproject voor broedvogels kwam de Spotvogel in elk atlasblok voor. Aantalsschattingen waren tijdens dit atlasproject niet verplicht waardoor er maar voor een beperkt aantal atlasblokken schattingen werden gemaakt (tabel 2).

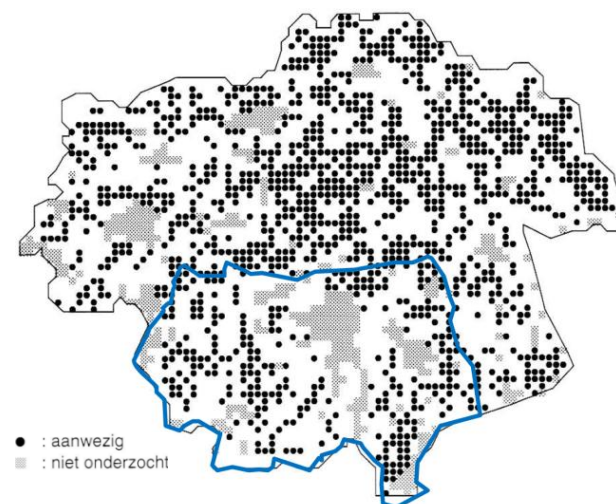
Tabel 2. Schattingen (in klassen) van het aantal Spotvogelterritoria in een aantal atlasblokken in de periode 1973-1977 (data: Sovon in Ornis). De oppervlakte van grensblokken staat tussen haakjes.

Atlasblok	Schatting (aantalklasse)
5126	2-10
5134	2-10
5137	2-10
5141	11-100
5142	11-100
5143	2-10
5145	11-100
5146	2-10
5147	2-10
5148	2-10
5152	11-100
5158	2-10
5712	11-100
5713	11-100
5716	2-10
5723	11-100
5724 (2375 ha.)	11-100
5725 (1500 ha.)	2-10
5726 (2475 ha.)	11-100
5727	2-10
5737	2-10

In 12 atlasblokken werd het aantal territoria geschat op 2-10 en in 9 atlasblokken op 11-100. Een totaalschatting voor de hele Kempen is met deze beperkte gegevens niet mogelijk maar het ging ongetwijfeld om honderden territoria.

#### Periode 1983-1987

Uit de presentie per kilometerhok (figuur 2) valt af te leiden dat de Spotvogel in de periode 1983-87 in het agrarisch gebied verspreid, maar in lang niet elk kilometerhok, voorkwam.



Figuur 2. Presentie van de Spotvogel per kilometerhok in het agrarisch gebied in 1983-1987 (Poelmans & van Diermen 1997). Blauwe lijn = Kempen.

Clusters van bezette kilometerhokken waren vooral in de beekdalen en in het agrarisch gebied tussen Maarheeze en Budel-Dorplein te vinden.

#### Periode 1995-2003

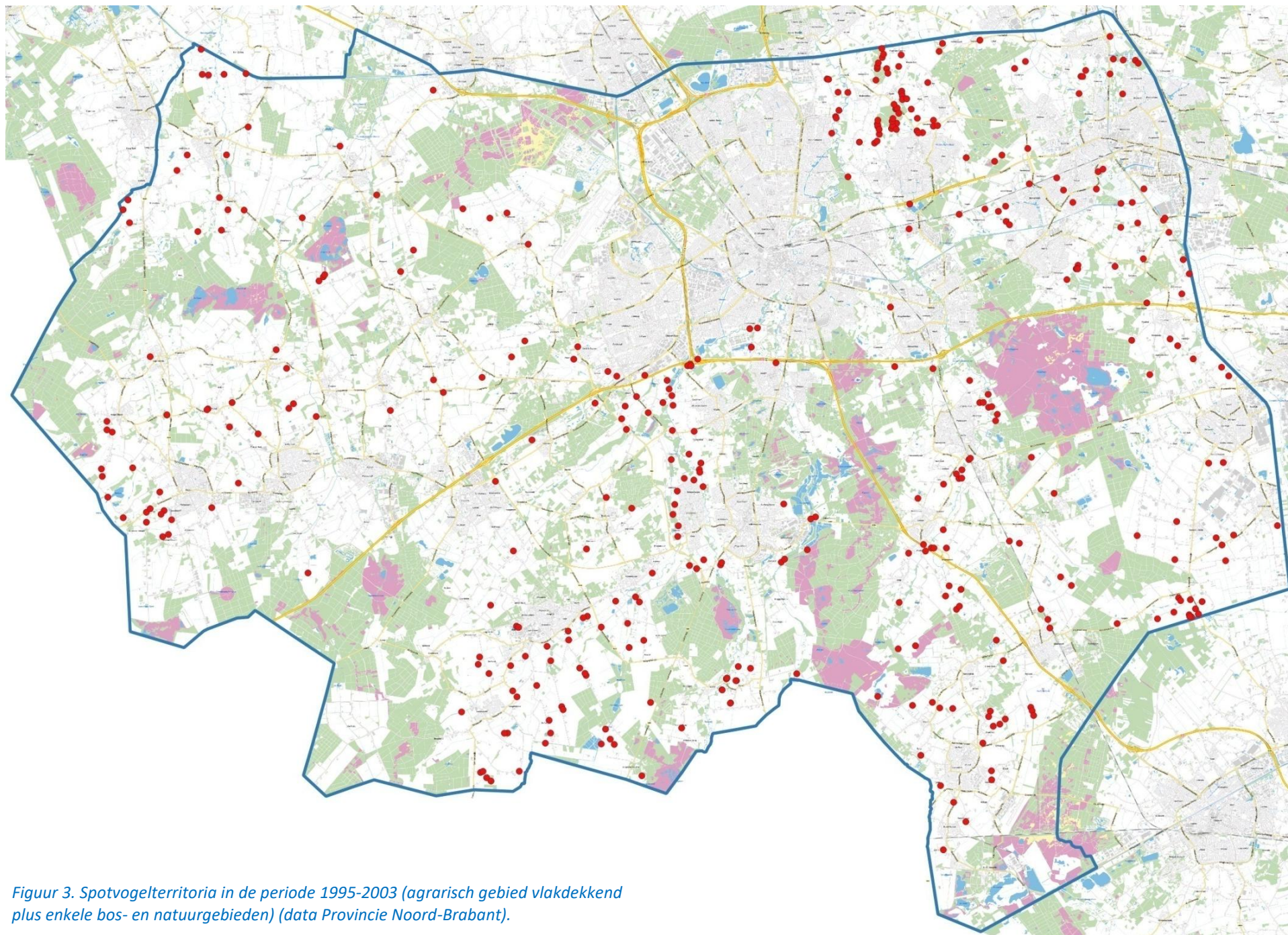
Tijdens de tweede avifaunakaractering werden 388 territoria opgetekend (figuur 3). Ook nu waren vooral in de beekdalen clusters van territoria aanwezig. Ten opzichte van 1983-87 vallen diverse leegtes op, zoals het

agrarisch gebied rond Bladel en Eersel, ten zuiden van Someren-Eind en tussen Maarheeze en Budel-Dorplein.

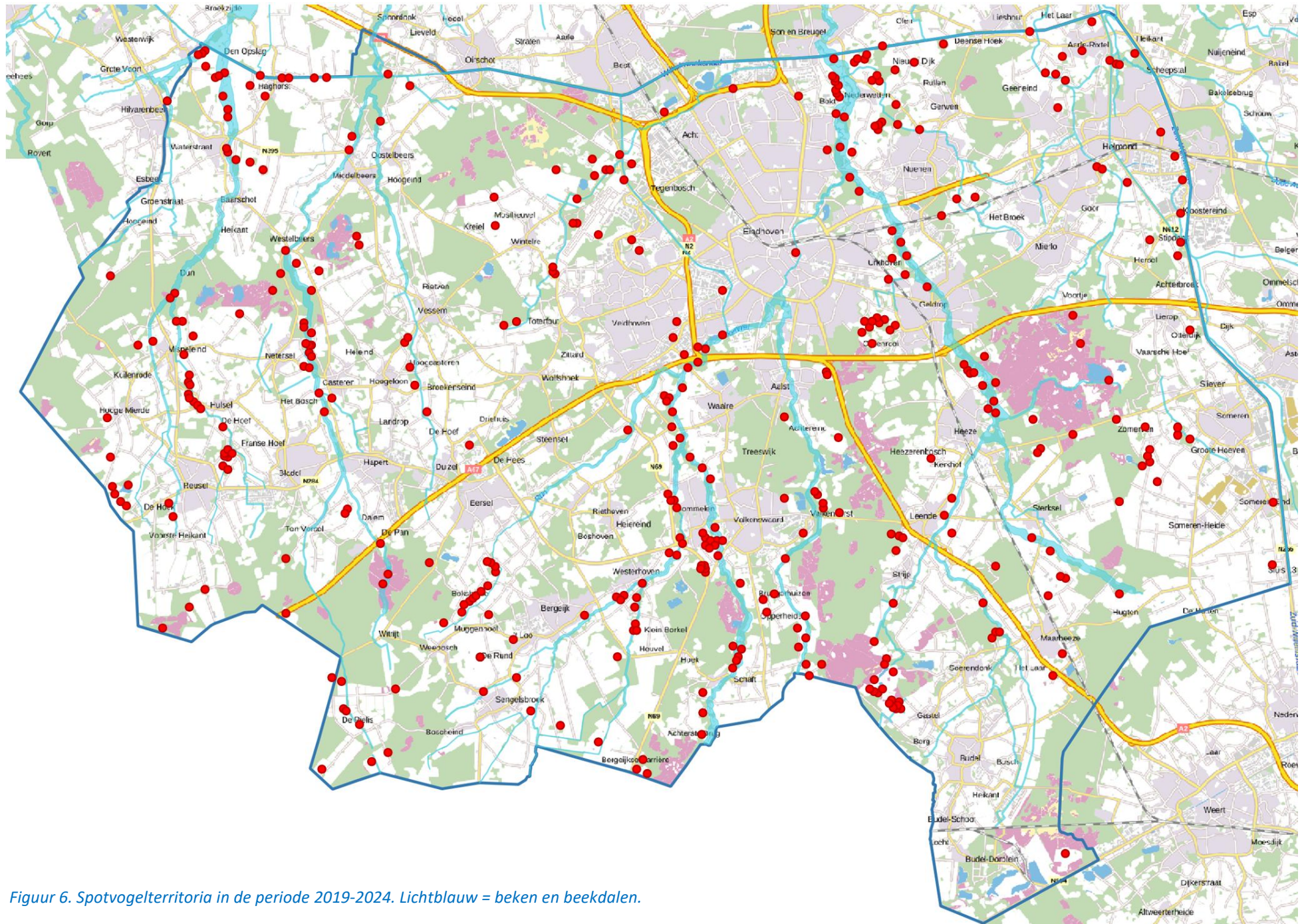
Spotvogels kwamen naar verhouding veel voor in de beekdalen van de Keersop en de Dommel. Concentraties waren ook te vinden ten zuidwesten van Reusel, rond Heerendonk en Nuenens Broek, het dal van de Grootte Aa en Kleine Dommel tussen Leenderstrip en Geldrop, en tussen Hugten en De Hutten tussen Maarheeze en Someren-Eind.



Spotvogel op de Patersgronden, 3 juni 2020 (Hennie Lammers).



*Figuur 3. Spotvogelterritoria in de periode 1995-2003 (agrarisch gebied vlakdekkend plus enkele bos- en natuurgebieden) (data Provincie Noord-Brabant).*

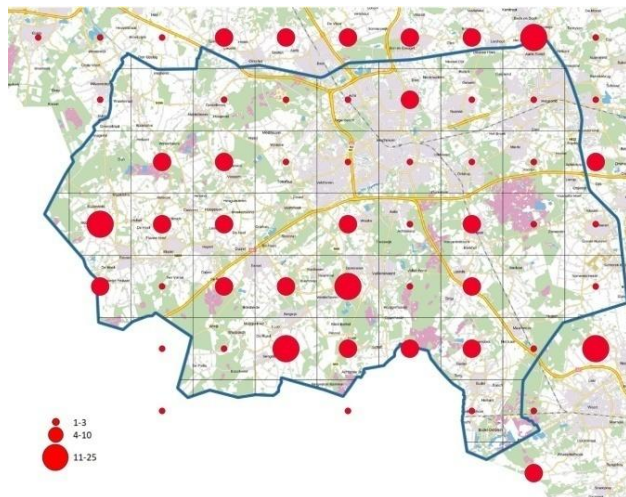


Figuur 6. Spotvogelterritoria in de periode 2019-2024. Lichtblauw = beken en beekdalen.

Het werkelijke aantal territoria in 1995-2003 is lastig in te schatten. Het agrarisch gebied werd vlakdekkend gedaan maar met een geringe onderzoeksintensiteit, en dorpen en steden werden niet onderzocht. Wellicht lag het aantal territoria ergens in de orde-grootte van 500-600.

#### Periode 2013-2015

Tijdens het atlasproject in de periode 2013-2015 kwam de soort in grote delen van de Kempen in zeer lage aantallen voor ( $\leq 10$  territoria per atlasblok, figuur 4). Atlas-

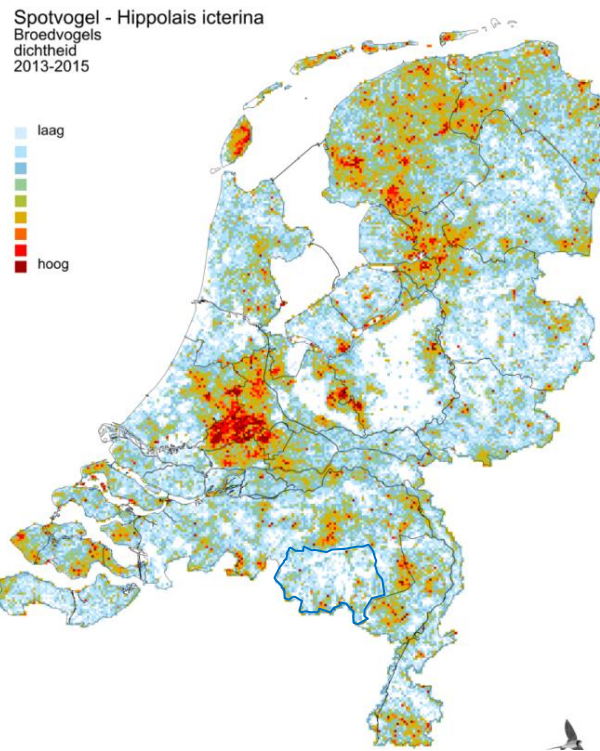


*Figuur 4. Geschat aantal Spotvogelterritoria per atlasblok in 2013-2015 (naar data in Hustings & Koffijberg 2018).*

blokken met minstens 11 territoria waren te vinden tussen Hooge Mierde en Reusel, ten zuiden van Bergeijk, tussen Westerhoven en

Valkenswaard en (deels buiten de Kempen) rond Aarle-Rixtel en Beek en Donk.

Op de Sovon dichtheidskaart (figuur 5) is goed te zien dat de relatieve dichtheden van Spotvogels in de Kempen, vergeleken met andere delen van Nederland, laag waren.



*Figuur 5. Relatieve dichtheid van de Spotvogel per kilometerhok in 2013-2015 (Sovon).*

De schattingen per atlasblok leverden een gesommeerde schatting voor de Kempen op van 150-225 territoria.

#### Periode 2019-2024

Met behulp van de beschikbare gegevens konden ca 390 territoria op de kaart gezet worden (figuur 6). De beekdalen waren heel wat beter bezet dan in 1995-2003, en dat gold ook voor onder meer de omgeving van Eindhoven Airport, het agrarisch gebied tussen Eindhoven en Geldrop (Gijzenrooi) en de omgeving van Gastelsche Heide en Kranenveld ten westen van Soerendonk.

Opvallende witte vlekken t.o.v. 1995-2003 waren het gebied ten zuiden en zuidwesten van Reusel (m.u.v. Beleven), ten zuiden van Luyksgestel, de omgeving van Budel, ten westen en zuidwesten van Someren-Eind en in de omgeving van Mierlo. Of dit reële witte vlekken waren of niet is niet te zeggen.

Een schatting van het werkelijke aantal is lastig te geven. Wellicht lag het in dezelfde orde-grootte als in 1995-2003, m.a.w. 500-600 territoria.

#### Aantalsontwikkeling

De geschatte aantallen Spotvogels zijn samengevat als volgt: in 1995-2003 wellicht 400-500, in 2013-15 150-225 en in 2019-24 wellicht 400-500 territoria. Wat hieraan vooral opvalt is het lage aantal in 2013-15 ten opzichte van de twee andere periodes. Was dit lage aantal reëel, of werd het aantal Spotvogels in 2013-15 veel te laag ingeschat? Op basis van trendgegevens van

Nederland en Noord-Brabant ([Sovon](#)) ligt de laatste verklaring het meest voor de hand, al blijft het verschil op zijn minst gezegd wel 'merkwaardig'.



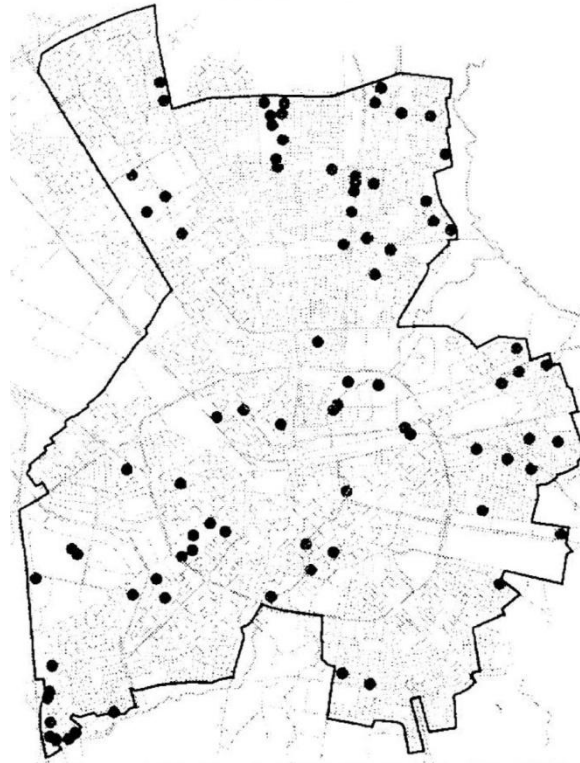
Spotvogel op het Kranenveld, 26 mei 2014 (Frank Neijts).

### Habitat

De Spotvogel was van oudsher bekend als broedvogel van parken, tuinen met opgaand loofhout, parkachtig bos, beekbossen en grienden. Vaak kwam de soort voor langs wegen met hoog geboomte en boerenerven. De hoogste dichtheden werden bereikt in loofbos met open plekken en voldoende laag struikgewas, en ook in tuinen en parken in de buitenwijken van steden en buitenplaatsen (van Erve et al. 1967).

Dat steden en dorpen ooit flinke aantallen Spotvogels huisvesten wordt geïllustreerd met twee tellingen in de jaren '80 van de

vorige eeuw. In 1981 werden in het dorp Hapert 14 territoria geteld. Het broedhabitat bestond zonder uitzondering uit jonge aanplant in nieuwbouwwijken, tuinen en rond openbare gebouwen (Bakermans 1981).



Figuur 6. Spotvogelterritoria in de stad Eindhoven in 1984-1990 (Maréchal & Veenhuizen 1997).

In de periode 1984-1990 werd de stad Eindhoven op broedvogels geïnventariseerd, wat 83 Spotvogelterritoria opleverde die verspreid door de stad voorkwamen (figuur 6). Ze kwamen voor in beplanting van

inheemse, met doornen bezette, struiken. Wanneer deze struiken in woonwijken in combinatie met ander groen was aangeplant, was de kans groot dat de Spotvogel zich vestigde (pioniervogel). Zelfs een cluster van enkele bosjes met een dichte struiklaag bleek al als habitat geschikt te zijn (Maréchal & Veenhuizen 1997).

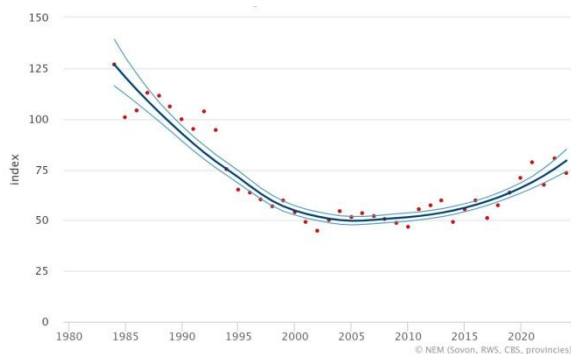
Het is opmerkelijk dat Spotvogels in de periode 2019-2024 vrijwel niet in stedelijk gebied werden aangetroffen. Dat kan te maken hebben met een geringere activiteit van vogelaars in steden en dorpen, maar meer waarschijnlijk is dat steden en dorpen grotendeels verlaten waren.

Hoewel Spotvogels altijd al voorkwamen in de beekdalen, nam het belang hiervan toe. Dit was te danken aan natuurontwikkeling waarbij vaak soortenrijke, en daarmee ook structuurrijke, houtwallen werden aangelegd. Ook buiten de beekdalen werden dergelijke houtwallen in natuurontwikkelingsgebieden gecreëerd. Deze boden ideaal habitat voor Spotvogels. Zo werden in 2023 langs de Run bij Boksheide (over een lengte van 3,2 km.) 3,5 territoria/km. geteld en langs de Raamsloop bij Hulsel (over 4,7 km.) 2,5 territoria/km. (Kolsters 2023). Uit de Peelstreek zijn overigens, in de beste singels, zelfs 'dichtheden' tot 10,2 territoria/km bekend (van Noorden 2015).

## Discussie

### Aantalsontwikkeling

De schattingen van Spotvogelterritoria in de Kempen laten een merkwaardig verloop zien dat niet overeenkomt met de trend in Nederland. Die trend toont een langdurige afname vanaf 1975 of eerder, gelijkblijvende aantallen in de periode 2000-2015 en stijgende aantallen sindsdien (figuur 7).

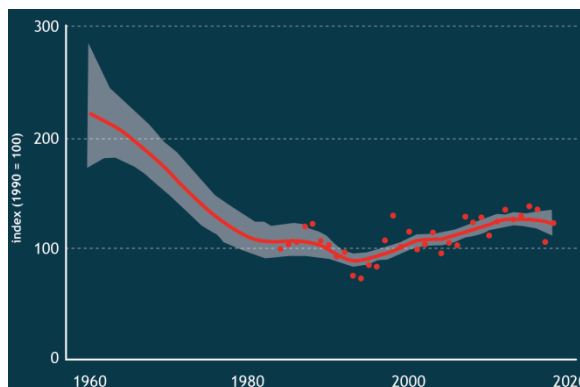


Figuur 7. Aantalsontwikkeling van de Spotvogel in Nederland in de periode 1984-2024 (Sovon).

De afname pastte bij de verwachte verschuiving in broedareaal als gevolg van klimaatverandering (Keller et al. 2020), in combinatie met concurrentie met de Orpheusspotvogel (Engler et al. 2013). De toename vanaf ca. 2015 past echter niet bij deze verklaring.

Een alternatieve verklaring van zowel afname als toename in Nederland kan de situatie in het overwinteringsgebied zijn. De

Nederlandse trend van zes soorten (waaronder de Spotvogel) die in het midden en zuiden van Afrika overwinteren laten nl. een gestage afname zien tussen 1960 en ca 1990 en een geringe toename vanaf ca 2000 (figuur 8). De timing van toename lijkt wel wat te verschillen met die van de Spotvogel, nl. vanaf ca 1995 voor de zes soorten.



Figuur 8. Aantalsontwikkeling van zes Nederlandse broedvogelsoorten (waaronder Spotvogel) die in het midden en zuiden van Afrika overwinteren (uit Foppen et al. 2019).

In de Kempen zou een eventuele toename (die echter met het beschikbare materiaal niet evident is) verklaard kunnen worden door natuurontwikkeling en dan specifiek het aanleggen van structuur- en soortenrijke houtwallen.

### Steden en dorpen

Opmerkelijk is dat de Spotvogel de steden en dorpen geheel of grotendeels verlaten

heeft. Dit past bij de algehele tendens dat in het stedelijk gebied meer soorten in aantal achteruitgaan (vooral struikbroeders) dan vooruit omdat de bebouwde omgeving steeds minder mogelijkheden biedt, zowel voor nestgelegenheid, schuilplekken als voedsel (Schoppers et al. 2022).

## Dankwoord

Henk Sierdsema verstrekte in de afgelopen jaren de data die het mogelijk maakten om de kaart van verspreiding en aantallen in de periode 2019-2024 te maken. ■

## Literatuur

- [Bakermans, M. 1981](#). Broedvogelinventarisatie van Hapert en omgeving 1981. VWG De Kempen.
- [Boele, A. et al. 2022](#). Broedvogels in Nederland in 2020. Sovon.
- [Boele, A. et al. 2025](#). Broedvogels in Nederland in 2024. Sovon.
- [Engler, J.O. et al. 2013](#). Species distribution models contribute to determine the effect of climate and interspecific interactions in moving hybrid zones. *J. Evol. Biol.* 26 2487-2496.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum.
- Keller, V. et al. 2020. European Breeding Bird Atlas 2. EBCC & Lynx.
- [Kolsters, J. 2023](#). Vier struweelsoorten langs bovenlopen met natuurontwikkeling. *Blauwe Klauwier* 49(3): 42-47.
- [Noorden, B. van 2015](#). Broedbiologisch onderzoek aan Spotvogels in de Peel. *Limosa* 88: 153-163.
- [Schoppers, J. et al. 2022](#). Stadsvogelbalans 2022. Sovon.